

EWA SOWA-BEHTANE

ZNACZENIE RÓŻNIC KULTUROWYCH
W KOBIECYM OBRAZIE
FUNKCJONOWANIA MAŁŻEŃSTW
I RODZIN WIELOKULTUROWYCH

WYDAWNICTWO NAUKOWE
AKADEMII IGNATIANUM W KRAKOWIE

KRAKÓW 2021

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2021

Recenzenci

Prof. dr hab. Ewa Ogrodzka-Mazur

Prof. zw. dr hab. Lech Witkowski

Publikacja dofinansowana z dotacji na utrzymanie potencjału badawczego przez Akademię Ignatianum w Krakowie przyznanej przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w roku 2020

Redakcja: Magdalena Jankosz

Projekt okładki i stron tytułowych: PHOTO DESIGN – Lesław Sławiński

Opracowanie typograficzne i łamanie: Jacek Zaryczny

ISBN 978-83-7614-516-7

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 39 99 620

wydawnictwo@ignatianum.edu.pl

<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja: Wydawnictwo WAM

tel. 12 62 93 254-256 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

SPIS TREŚCI

<i>Wstęp</i>	11
ROZDZIAŁ 1	
<i>Teorie małżeństwa i rodziny</i>	21
1.1. Małżeństwo jako podsystem rodziny	21
1.2. Funkcje małżeństwa i rodziny	28
1.3. Czynniki determinujące funkcjonowanie małżeństw i rodzin	39
1.4. Przemiany modelu współczesnej rodziny	43
ROZDZIAŁ 2	
<i>Małżeństwa i rodziny wielokulturowe – podstawowe zagadnienia definicyjne</i>	49
2.1. Małżeństwa wielokulturowe – definicje	49
2.2. Dobór małżeństw wielokulturowych	54
2.3. Rodziny wielokulturowe – definicje	63
2.4. Zagraniczne i polskie badania nad problematyką małżeństw i rodzin wielokulturowych	68
ROZDZIAŁ 3	
<i>Funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych</i>	81
3.1. Kultura, akulturacja oraz postawy i strategie w sytuacji zróżnicowania kulturowego	81
3.2. Małżeństwa wielokulturowe jako wskaźnik otwartości społeczeństwa oraz integracji imigrantów. Ocena społeczna małżeństw i rodzin wielokulturowych	118
3.3. Tożsamość wielokulturowa, międzykulturowa, transkulturowa. Kształtowanie tożsamości kulturowej dzieci poprzez socjalizację i wychowanie	133
3.4. Konflikty kulturowe i strategie radzenia sobie z nimi	163
3.5. Czynniki ryzyka i czynniki chroniące (szanse i zagrożenia) w małżeństwach i rodzinach wielokulturowych	170
ROZDZIAŁ 4	
<i>Zagadnienia metodologiczne badań własnych</i>	191
4.1. Paradygmat badawczy i cele badań	191
4.2. Podstawy teoretyczne i problemy badawcze	192
4.3. Typ badań, metoda, technika i narzędzie badań	199
4.4. Organizacja i teren badań	201
4.5. Charakterystyka badanych przypadków	202

ROZDZIAŁ 5	
<i>Znaczenie różnic kulturowych w kobiecym obrazie funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych – wyniki badań własnych</i>	209
5.1. Sposoby poznania, okres narzeczeństwa i zawarcie małżeństwa oraz motywy zawierania małżeństw wielokulturowych	209
5.2. „Pole wybieralności” małżonków	225
5.3. Wzajemne postawy małżonków wobec innej kultury	238
5.4. Negatywna ocena społeczna jako czynnik determinujący funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych	245
5.5. Wychowanie w rodzinach wielokulturowych	250
5.6. Strategie radzenia sobie z różnorodnością kulturową i konfliktami kulturowymi	255
5.7. Szanse i zagrożenia rodzin wielokulturowych	259
5.8. Wnioski z badań	277
5.9. Postulaty pedagogiczne	286
5.9.1. Wsparcie dla małżeństw i rodzin wielokulturowych	287
5.9.2. Edukacja międzykulturowa	296
5.9.3. Komunikacja międzykulturowa	302
5.9.4. Autokreacja wielokulturowa	306
5.9.5. Dialog międzyreligijny	309
ZAKOŃCZENIE	
<i>Refleksje, trudności i uwagi krytyczne z perspektywy badacza</i>	313
<i>Bibliografia</i>	315
<i>Spis tabel</i>	343
<i>Aneks</i>	345
<i>Indeks osób</i>	349
<i>Summary</i>	355

TABLE OF CONTENTS

<i>Introduction</i>	11
CHAPTER 1	
<i>Theories of Marriage and Family</i>	21
1.1. Marriage as a Family Subsystem	21
1.2. Functions of Marriage and Family	28
1.3. Factors Determining the Functioning of Marriages and Families	39
1.4. Changes in the Model of Today's Family	43
CHAPTER 2	
<i>Intercultural Marriages and Families: Basic Definition Issues</i>	49
2.1. Intercultural Marriages – Definitions	49
2.2. Marital Selection in Intercultural Marriages	54
2.3. Intercultural Families – Definitions	63
2.4. Foreign and Polish Research on the Problems of Intercultural Marriage and Families	68
CHAPTER 3	
<i>The Functioning of Intercultural Marriages and Families</i>	81
3.1. Culture, Acculturation, Attitudes and Strategies in a Situation of Cultural Diversity	81
3.2. Intercultural Marriages as an Indicator of Openness of Society and Integration of Immigrants. Social Assessment of Intercultural Marriages and Families	118
3.3. Intercultural, Multicultural, Transcultural Identity. Shaping Children's Cultural Identity through Socialization and Education	133
3.4. Cultural Conflicts and Dealing Strategies	163
3.5. Risk Factors and Protective Factors (Opportunities and Threats) in Intercultural Marriages and Families	170
CHAPTER 4	
<i>Methodological Issues of Own Research</i>	191
4.1. Research Paradigm and Research Goals	191
4.2. Theoretical Basis and Research Problems	192
4.3. Test Type, Method, Technique and Tool of Tests	199
4.4. Organization and Research Area	201
4.5. Characteristics of the Study Cases	202

CHAPTER 5	
<i>The Meaning of Cultural Differences in the Female Picture of the Functioning of Intercultural Marriages and Families – Results of Own Research</i>	209
5.1. Methods of Knowledge, the Period of Branches and Marriage, and the Motives of Intercultural Marriages	209
5.2. The “Field of Eligibility” of Spouses	225
5.3. Mutual Attitudes of Spouses towards Another Culture	238
5.4. Negative Social Assessment as a Factor Determining the Functioning of Intercultural Marriages and Families	245
5.5. Education in Intercultural Families	250
5.6. Strategies for Dealing With Cultural Diversity and Cultural Conflicts	255
5.7. Opportunities and Threats for Intercultural Families	259
5.8. Research Conclusions	277
5.9. Pedagogical Postulates	286
5.9.1. Support for Married Couples and Multicultural Families	287
5.9.2. Multicultural Education	296
5.9.3. Intercultural Communication	302
5.9.4. Multicultural Self-Creation	306
5.9.5. Interreligious Dialogue	309
CONCLUSION	
<i>Reflections, Difficulties and Critical Considerations from an Researcher’s Perspective</i>	313
<i>Bibliography</i>	315
<i>List of Tables</i>	343
<i>Annex</i>	345
<i>Index of Names</i>	349
<i>Summary</i>	355

Ludzie należący do różnych kultur mają odmienne przekonania nie dlatego, że różne są ich procesy poznawcze, ale dlatego, że doświadczyli innych aspektów świata albo nauczyli się innych rzeczy.

Richard E. Nisbett

WSTĘP

Naukowe zainteresowanie małżeństwami i rodzinami wielokulturowymi koncentruje się przede wszystkim na funkcjonowaniu par odległych kulturowo i przedstawianiu tego zjawiska w kontekście relacji między odrębnymi tradycjami, z których wywodzą się współmałżonkowie. Wątek ten eksponowany jest szczególnie w odniesieniu do różnic i konfliktów powstających na tle religijnym oraz negocjacji dotyczących wzorów socjalizacji kulturowej i integracji dzieci ze związków mieszanych. Jak pisze Alicja Szerląg: „Rodzina uwikłana w różnice kulturowe, zarówno w obrębie jej samej, jak i poza nią, stanowi złożone i wielowymiarowe środowisko wychowawczego oddziaływania. Owe różnice kulturowe kreują bowiem przestrzenie autoidentyfikacji osobowej, społecznej i kulturowej członków rodziny, także w perspektywie międzypokoleniowej transmisji”¹. Najważniejszy w funkcjonowaniu jest zatem potencjał kulturowy rodziny, który można rozpatrywać w dwóch perspektywach – rodzinnej i społecznej. Małżeństwa wielokulturowe stają się czynnikiem prowadzącym do transformacji społecznej: wzrostu zróżnicowania i przekraczania czy wręcz zacierania granic grup kulturowych, zwłaszcza poprzez wyłaniające się mieszane tożsamości dzieci urodzonych w rodzinach wielokulturowych².

Takie małżeństwa zawiera z roku na rok coraz więcej Polek i Polaków. Z jednej strony wynika to z większej niż np. 30 lat temu możliwości migracyjnej Polaków, a z drugiej strony na terenie Polski relacje międzykulturowe również się nasilają. Spowodowane jest to rosnącym zjawiskiem imigracji cudzoziemców do Polski po wstąpieniu do Unii Europejskiej, dzięki czemu Polska stała się krajem bardziej atrakcyjnym dla obywateli spoza Unii. Ponadto globalizacja świata umożliwiające podróże, wymiany studenckie czy korzystanie z ogólnosiwiatowych portali internetowych przyczynia się do zawierania małżeństw i powstawania rodzin wielokulturowych.

¹ A. Szerląg, *Kulturowy potencjał wychowania w rodzinie na styku kultur – orientacje rodziców i dzieci*, „Wychowanie w Rodzinie” 2014, t. IX, nr 1, s. 24.

² M. Kalmijn, *Intermarriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends*, „Annual Review of Sociology” 1998, nr 24, s. 396.

Niniejsza monografia jest kontynuacją wcześniejszych moich badań i publikacji w zakresie funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych, spośród których można wymienić następujące:

- *Czas wolny przedszkolaków z rodzin wielokulturowych*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 2015, nr 1.
- *Rodzinne więzi międzykulturowe*, „Edukacja i Dialog” 2015, nr 11/12.
- *Binational Marriages and Multicultural Educational Environment*, w: Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference May 27th-28th, 2016, Volume III, Rezeknes Tehnologiju Akademija, Rezekne 2016.
- *Małżeństwo dwunarodowościowe a kryzys systemu wartości*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2016, nr 1, vol. 19.
- *Poradnictwo pedagogiczne skierowane do rodzin wielokulturowych*, „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych” 2016, tom LXIX.
- *Recepcja kultury obcej przez Polki tworzące małżeństwa binacjonalne*, „World Journal of Theoretical and Applied Sciences” 2016, nr 2.
- *Rodziny wielokulturowe*, Wydawnictwo WAM/Wydawnictwo Ignatianum, Kraków 2016.
- *Binational marriages in Europe*, „Le ragioni di Erasmus” 2017, nr 1.
- *Profilaktyka szkolna skierowana do rodzin odmiennych kulturowo*, w: *Profilaktyka społeczna. Kontekst rodzinny i szkolny*, red. K. Kmieciak-Jusięga, Akademia Ignatianum w Krakowie, Kraków 2017.
- *Rodzina wielokulturowa w sytuacji konfliktów i zagrożeń*, „Wychowanie w Rodzinie” 2017, t. XV, nr 1.
- *Dzieci z rodzin wielokulturowych w polskiej szkole*, w: *Edukacja wobec migracji. Konteksty glottodydaktyczne i pedagogiczne*, red. P.E. Gębał, Księgarnia Akademicka, Kraków 2018.
- *Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych – organizacja pozarządowa reprezentująca interesy osób odmiennych kulturowo*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” 2018, nr 1.
- *The Assertiveness in the Process of Transformation of Identity in Multicultural Marriages*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2018, t. XXXV, nr 1.
- *Wychowanie do wartości w rodzinach wielokulturowych*, w: *Życie wartościowe w perspektywie aksjologii pedagogicznej*, red. A. Cudowska, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2018.
- *Jakość związku małżeństw wielokulturowych*, „Edukacja Międzykulturowa” 2019, nr 2 (11).

- *Marital Selection in Intercultural Marriages*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2020, nr 3, vol. 23.

Z funkcjonowaniem małżeństw i rodzin wielokulturowych nierozłączny jest temat edukacji międzykulturowej oraz integracji imigrantów. Bez edukacji międzykulturowej, komunikacji międzykulturowej, autokreacji międzykulturowej czy dialogu międzyreligijnego realizowanych wobec całego społeczeństwa funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych będzie utrudnione. Z drugiej strony to właśnie te małżeństwa i rodziny jako podmioty edukacji międzykulturowej są zasobami społeczeństwa, dającymi możliwość wszechstronnego rozwoju temu społeczeństwu. Ich obecność należy wykorzystywać do budowania otwartości kulturowej pozostałej, dominującej grupy. Zatem edukacja międzykulturowa to nie tylko zadanie rozwojowe podejmowane w trosce o funkcję integracyjną wobec rodzin wielokulturowych, ale potencjał do wykorzystania w otwieraniu kulturowym młodych Polaków często jeszcze pozbawionych kontaktu wielokulturowego, ze stratą dla ich rozwoju.

W tej tematyce powstały m.in. następujące publikacje autorskie:

- *Integracja cudzoziemców w Polsce w opiniach ich życiowych partnerek*, w: *Segregacja, integracja, inkluzja*, red. B. Grochmal-Bach, A. Czyż, A. Skoczek, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013.
- *Strategie i działania szerzące tolerancję wobec cudzoziemców. Edukacja wielokulturowa*, „Edukacja i Dialog” 2014, nr 3/4.
- *Edukacja dzieci cudzoziemskich w Polsce*, „Edukacja i Dialog” 2015, nr 5/6.
- *Konflikty kulturowe i sposoby ich rozwiązywania*, w: *Kultura a migracje – stan, wyzwania, perspektywy*, red. M. Ickiewicz-Sawicka, J. Olędzka, Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej, Czeremcha 2016.
- *Relacje międzykulturowe* (red.), Wydawnictwo WAM/Wydawnictwo Ignatianum, Kraków 2016.
- *Rola pedagoga społecznego w edukacji wielokulturowej, międzykulturowej i transkulturowej*, w: *SOCIALIA 2015 „Možnosti uplatnění sociálního pedagoga/sociální pedagogiky v současné společnosti”*, red. I. Junona, G. Slaninova, Gaudeamus, Hradec Králové 2016.
- *Social Inclusion of Foreigners in Poland*, w: *Education Provision to Every One: Comparing Perspectives from Around the World. BCES Conference Books*, red. N. Popov, Ch. Wolhuter, J. Kalin, G. Hilton, J. Ogunleye, E. Niemczyk, Vol. 14, No. 1, BCES, Sofia 2016.
- *Wartości kulturowe a społeczeństwo wielokulturowe*, w: *Relacje międzykulturowe*, red. E. Sowa-Behtane, Akademia Ignatianum/Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.

- *Afrykańskie tańce, arabskie baśnie, polskie zwyczaje i rosyjskie bajki jako naturalne elementy edukacji międzykulturowej*, w: *Polsko-rosyjskie kołaże. Edukacja – społeczeństwo – kultura*, red. A.K. Duda, J.M. Łukasik, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Kraków 2017.
- *Aktywizacja społeczna oraz bezpieczeństwo cudzoziemców w Polsce*, w: *Resocjalizacja w doświadczeniach praktyków*, red. E. Mazur, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2017.
- *Integracja społeczna imigrantów żyjących w związkach małżeńskich z obywatelami Polski*, w: *Kryzys migracyjny. Perspektywa społeczno-kulturowa*, t. 1, red. B. Pasamonik, U. Markowska-Manista, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017.
- *Animacja jako metoda aktywizacji społecznej imigrantów (na przykładzie Krakowa)*, w: *Animacja synergiczności działań edukacyjno-prospołecznych wobec wyzwań współczesności*, red. K. Duraj-Nowakowa, J. Charchuła, E. Sowa-Behtane, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2018.
- *Intercultural education in Poland*, w: *Pedagogy, education and instruction. Conference Proceedings 3rd International Scientific Conference. Mostar, 21st – 22nd October 2016*, red. A. Barrientos Soto, A. Lukenda, S. Pavlović, E. Sowa-Behtane, V. Spajić-Vrkaš, M. Vasilj, Faculty of Science and Education University of Mostar, Mostar 2018.
- *Wielokulturowe przedszkole/wielokulturowa szkoła jako idealna przestrzeń dla edukacji międzykulturowej (na przykładzie przedszkoli i szkół krakowskich)*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2018, nr 1.
- *Wzrost sześciokrotny, „Pedagogika ma przyszłość”*. Publikacja jest częścią projektu „Humanistyka ma przyszłość” realizowanego przez Akademię Ignatianum w Krakowie w ramach programu DIALOG Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w latach 2016–2018, 29.03.2018.
- razem z A. Knap-Stefaniuk, *Challenges of Working in Multicultural Environment From the Perspective of Members of Intercultural Teams*, w: *Education Excellence and Innovation Management: A 2025 Vision to Sustain Economic Development during Global Challenges. Proceedings of the 35th International Business Information Management Association Conference (IBIMA)*, Seville, Spain 1–2 April, 2020.
- razem z A. Knap-Stefaniuk, *Social Competence of Employees Working in Intercultural Teams*, w: *Education Excellence and Innovation Management: A 2025 Vision to Sustain Economic Development during Global Challenges. Proceedings of the 35th International Business Information Management Association Conference (IBIMA)*, Seville, Spain 1–2 April, 2020.

Tematykę funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych oraz integracji cudzoziemców podejmowałam także w ramach projektów badawczych, w których odgrywałam następujące role:

- wykonawca w projekcie naukowo-badawczym pt. „Z problematyki kultur. Studium interdyscyplinarne”; Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości; 01.04.2016 – 31.12.2016;
- wykonawca w projekcie „W polskiej szkole”. Wspieranie uczniów cudzoziemskich oraz szkół prowadzących oddziały przygotowawcze (materiały i szkolenia), współfinansowanym przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w ramach umowy nr MEN/2017/DSWM/1296; 04.09.2017 – 20.10.2017;
- koordynator ds. badań w projekcie Liderzy Integracji Społecznej. Modelowy program podniesienia kompetencji społecznych migrantów w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020 współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego nr POWR.03.01.00-00-T034/18-00; 01.10.2019 – 31.03.2020;
- kierownik projektu badawczego nr 20/P/2015 pt. „Pedagogika rodzin wielokulturowych”; Akademia Ignatianum w Krakowie; 01.01.2015 – 31.12.2015;
- kierownik projektu badawczego nr 50/P/2016 pt. „Małżeństwa binajonalne oraz związki międzykulturowe”; Akademia Ignatianum w Krakowie; 01.01.2016 – 31.12.2016;
- kierownik projektu badawczego nr 81/P/2016 pt. „Małżeństwa binajonalne”; Akademia Ignatianum w Krakowie; 01.01.2016 – 31.12.2016.

Wcześniejsze prace naukowe i realizowane projekty badawcze miały znaczący wpływ na kształt niniejszej monografii, która wieńczy moje wieloletnie zainteresowania i doświadczenia badawcze dotyczące małżeństw i rodzin wielokulturowych.

Drugim elementem ważnym dla powstania tej pracy były osobiste doświadczenia praktyczne, zdobywane podczas wieloletniej pracy z małżeństwami i rodzinami wielokulturowymi w Stowarzyszeniu Rodzin Wielokulturowych, którego jestem od 2015 roku założycielką, a także prezesem.

Od początku działalności Stowarzyszenia, tj. od 2015 roku organizowałam spotkania dla rodzin wielokulturowych. Stałą częścią działań Stowarzyszenia jest udzielanie poradnictwa (prawnego, socjalnego, pedagogicznego, psychologicznego) członkom rodzin wielokulturowych oraz reprezentantom instytucji, które kontaktują się w celu uzyskania porady. Najczęściej są to Ośrodki Pomocy Społecznej, do których po pomoc zgłaszają się cudzoziemcy. Z ramienia Stowarzyszenia często uczestniczyłam jako zaproszony specjalista

w szkoleniach, konferencjach i wykładach gościnnych. Stowarzyszenie stale współpracuje z wieloma organizacjami pozarządowymi na terenie Krakowa. W latach 2018–2020 Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych było współorganizatorem Punktu Informacyjnego dla Obcokrajowców w Krakowie.

Ponadto w 2015 roku Stowarzyszenie przystąpiło do akcji „Nie w moim domu. Dialog zamiast agresji”, została nawiązana współpraca z Wrocławskim Centrum Rozwoju Społecznego w zakresie prowadzenia szkolenia dla nauczycieli, urzędników państwowych i samorządowych pt. „Islam jako religia dominująca wśród współczesnych imigrantów”, a także współpraca z Komendą Wojewódzką we Wrocławiu podczas obchodów Międzynarodowego Dnia Człowieka. Stowarzyszenie miało także swój udział we wrocławskiej Grupie Dialogu Społecznego ds. Uchodźców. W 2016 roku Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych brało udział w projekcie „Motywacje aktywistów organizacji pozarządowych działających na rzecz promowania wielokulturowości na terenie miasta Krakowa”, a także w projekcie „Wielokulturowy Kraków”. W 2017 roku odbyło się spotkanie z prezydentem Legnicy oraz spotkanie żon obcokrajowców, w którym uczestniczyli lokalni radni, a w 2018 roku SRW wzięło udział w Komitecie Organizacyjnym Konferencji „Otwarty Kraków 2. Dialog i współpraca międzykulturowa”. Z kolei w 2020 roku Stowarzyszenie stało się członkiem założycielem Związku Stowarzyszeń o nazwie „Federacja na rzecz Krakowskiego Centrum Wielokulturowego”. Członkowie Związku to: Stowarzyszenie INTERKULTURALNI PL, Stowarzyszenie Rodzin Wielokulturowych oraz Stowarzyszenie Wielokulturowy Kraków, a także Fundacja Wspierania Kultury i Języka Polskiego im. Mikołaja Reja, Fundacja Współpracy Polsko-Ukraińskiej U-Work oraz Fundacja One World – One Heart.

Inne ważne działania indywidualne to:

- członkostwo w komitecie założycielskim Wielokulturowej Szkoły Podstawowej im. Kazimierza Nowaka w Krakowie;
- ekspert w projekcie Wojewody Małopolskiego pt. „Analiza sytuacji i potrzeb związanych z integracją cudzoziemców ze społeczeństwem polskim na przykładzie obywateli państw trzecich osiedlających się w województwie małopolskim” nr 10/9/EFI/2012, współfinansowanym przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu na rzecz Integracji Obywateli Państw Trzecich, Program 2012;
- ekspert w platformie współpracy; projekt Wojewody Małopolskiego pt. „Małopolska przyjazna cudzoziemcom – wsparcie w integracji i adaptacji obywateli państw trzecich” nr 11/8-2017/OG-FAMI współfinansowany z Programu Krajowego Funduszu Azylu, Migracji i Integracji;
- członek komisji konkursowej na realizację w formie powierzenia zadania publicznego w zakresie działalności na rzecz integracji cudzoziemców.

Tytuł zadania publicznego: „Festiwal wielokulturowy” w zakresie: działalności na rzecz integracji cudzoziemców; Urząd Miasta Krakowa. Wydział Polityki Społecznej i Zdrowia.

Wszystkie przytoczone działania naukowe, eksperckie i pomocowe związane były z ogólnie pojętym funkcjonowaniem małżeństw i rodzin wielokulturowych, które stało się także przedmiotem rozważań w niniejszej publikacji.

Stanisław Kawula podkreśla, że określenie *funkcjonowanie* może być rozumiane dwojako. „W jednym przypadku mówi się o funkcjonowaniu *sensu stricto*, tj. o całościach działalności instytucji i jej poszczególnych struktur, zmierzających do osiągnięcia przyjętych celów i zadań wychowawczych”¹. W przypadku prowadzonych badań położono więc akcent na przebieg, proces, tok funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych, zwracając uwagę na różnice kulturowe sprzyjające prawidłowemu, bądź nie, funkcjonowaniu. W drugim przypadku mamy do czynienia z funkcjonowaniem rozumianym jako pośrednie. „Tutaj analizie poddajemy same efekty działalności określonej instytucji i z ich poziomu orzekamy o jej prawidłowym bądź zaburzonym funkcjonowaniu”². Badania tak rozumiane dotyczyłyby np. liczby rodzin wielokulturowych, które nie uległy procesowi rozpadu. Wskaźnikiem byłaby liczba zawieranych małżeństw i liczba rozwodów wśród tego typu małżeństw mieszanych, z której wnioskowalibyśmy o poziomie funkcjonowania tych małżeństw i rodzin.

W tytule pracy pojawia się też kategoria *znaczenia*, która będzie rozumiana jako wartościowanie, nadawanie sensów różnicom kulturowym.

Prowadzenie badań nad małżeństwami i rodzinami stawia przed naukowcem trudne zadania. Mnogość problemów badawczych oraz szeroki zakres zagadnień sprawia, iż badacz musi się opierać na wielu dyscyplinach naukowych. Zatem i ta praca opiera się na dorobku nauk socjologicznych, psychologii czy nauk o kulturze i religii, ale w największej mierze jest to praca pedagogiczna w nurcie pedagogiki społecznej, rozumianej za Heleną Radlińską jako „zainteresowanie wzajemnym stosunkiem jednostki i środowiska, wpływem warunków bytu i kręgu kultury na człowieka w różnych fazach jego życia, wpływem ludzi na zapewnienie bytu wartościom przez ich przyjęcie i krzewienie oraz przetwarzanie środowisk siłami człowieka w imię ideału”³. Autorka pisała, że „dziedziny badań i przemyśleń pedagogiki społecznej rozszerzają się w związku

¹ S. Kawula, *Problem wskaźników w badaniach pedagogicznych środowiska*, w: *Pedagogika społeczna. Dokonania – aktualność – perspektywy*, red. S. Kawula, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 350.

² Tamże.

³ H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1961, s. 361.

z występowaniem w życiu nowych zagadnień”⁴, i takim właśnie zagadnieniem wydaje się funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych.

Rodzina i szkoła to dwa główne problemy pedagogiki społecznej. Jak pisze Irena Lepalczyk: „Obie te instytucje stanowią tradycyjny teren badań i są nie tylko podstawowym fundamentem życia narodu, ale ich funkcjonowanie jest odbiciem ekonomii i polityki realizowanej w państwie. W obu tych instytucjach znajdujemy również odbicie patologicznych cech współczesnego nam świata. Ich właściwa diagnoza (...) pozwoli uczestniczyć w najważniejszych sprawach świata globalnego (...)”⁵. Takie założenia pedagogiki społecznej potwierdzają zasadność badań nad funkcjonowaniem rodzin wielokulturowych.

Fakt, że badane rodziny zakładane były przez osoby reprezentujące odmienne kultury, przemawiał za tym, by poświęcić samemu małżeństwu wielokulturowemu – jako podsystemowi rodziny – szczególną uwagę. Przecież ustalone na samym początku związku tematy małżeńskie i rodzinne⁶ funkcjonują potem w rodzinie. Aby dokonać ustaleń, należy połączyć dziedzictwa i tematy z rodzin generacyjnych, co w przypadku rodzin reprezentujących różne kultury nie jest zadaniem łatwym, gdyż „tematy często odbijają etniczne, religijne i moralne przeświadczenia rodziny”⁷. Przez przyswajanie tematów rodziny generacyjnej osoby tworzące nowy związek często wyrażają chęć identyfikacji z doświadczeniami byłej rodziny w postaci kultywowania tych samych świąt, zwyczajów, tradycji, wartości, podziału ról itd., które z kolei bardzo często są obce dla współmałżonka.

Na potrzeby pracy przyjęto następujące definicje:

- Małżeństwo wielokulturowe to prawnie zawarty związek dwojga ludzi, deklarujących pochodzenie z/ przynależność do dwóch (lub więcej) odmiennych większych całości kulturowych.
- Rodzina wielokulturowa to mała grupa społeczna, składająca się z rodziców oraz ich dzieci, którzy deklarują pochodzenie z/ przynależność do dwóch (lub więcej) odmiennych większych całości kulturowych.

Niniejsza praca podzielona jest na część teoretyczną, metodologiczną oraz empiryczną. Część teoretyczna składa się z trzech rozdziałów: 1) Teorie małżeństwa i rodziny; 2) Małżeństwa i rodziny wielokulturowe – podstawowe

⁴ Tamże.

⁵ I. Lepalczyk, *Geneza i rozwój pedagogiki społecznej*, w: *Pedagogika społeczna*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1995, s. 31–32.

⁶ M. Plopa, J. Rostowski, *Kwestionariusz Dobranego Małżeństwa (KDM-2)*, w: *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*, red. M. Plopa, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008, s. 52.

⁷ Tamże.

zagadnienia definicyjne i dotychczasowe badania; 3) Funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych. W tych rozdziałach przedstawione zostały najważniejsze teorie naukowe, które w późniejszym etapie prowadzonych badań posłużyły stworzeniu założeń metodologicznych oraz interpretacji uzyskanych wyników badań.

Część metodologiczna została przedstawiona w rozdziale czwartym. Zaprezentowano w nim paradygmat badawczy (interpretatywny) oraz cele badań. Celem teoretycznym było dostarczenie nowej wiedzy na temat znaczenia różnic kulturowych dla funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych, a celem praktycznym było sformułowanie form, metod i narzędzi ułatwiających podejmowanie konkretnych działań, które mogą umożliwić lepsze funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych.

Główny problem niniejszej pracy brzmi:

Jakie znaczenie mają różnice kulturowe dla funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych?

Natomiast problemy szczegółowe zostały sformułowane następująco:

1. Jak wyglądał sposób poznania, okres narzeczeństwa i zawarcie małżeństwa oraz jakie były motywy zawierania małżeństw wielokulturowych?
2. W jaki sposób prezentowało się „pole wybieralności” małżonków?
3. Jakie są wzajemne postawy małżonków wobec innej kultury?
4. Czy i w jaki sposób negatywna ocena społeczna determinuje funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych?
5. W jaki sposób przebiega proces wychowania w badanych rodzinach wielokulturowych?
6. Jakie są strategie radzenia sobie z różnorodnością kulturową i konfliktami kulturowymi?
7. Jakie są szanse i zagrożenia rodzin wielokulturowych?

Analizie poddano 31 przypadków. Do badań dobrano kobiety narodowości polskiej (i to była cecha wspólna wszystkich badanych), posiadające mężów o innej narodowości niż polska (to druga cecha wspólna badanych), ale ich mężowie reprezentowali różne kultury (i to była cecha różniąca), a badane kobiety były w różnym wieku, o różnym wykształceniu oraz o różnych doświadczeniach małżeńskich, posiadały różny staż małżeński oraz różną liczbę dzieci, a także zamieszkiwały różne kraje, a w nich różnej wielkości miejscowości (cechy różniące). Taki dobór próby pozwolił na „uchwycenie zmienności i różnorodności badanego zjawiska”⁸.

⁸ U. Flick, *Projektowanie badania jakościowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 59.

Rozdział piąty, empiryczny, zawiera odpowiedzi na problemy badawcze. Część empiryczna pracy zakończona jest wnioskami i obszernymi postulatami pedagogicznymi. Pracę wieńczy bibliografia, spis tabel i aneks.

Miłą powinnością autora jest podziękowanie Wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej książki w obecnym kształcie. Zatem dziękuję Badanym, które poświęciły swój czas na udział w wywiadach, Szanownym Państwu Recenzentom: prof. dr hab. Ewie Ogrodzkiej-Mazur oraz prof. zw. dr. hab. Lechowi Witkowskiemu za cenne wskazówki naukowe, a także prof. nadzw. dr hab. Marii Marcie Urlińskiej oraz prof. zw. dr hab. Krystynie Duraj-Nowakowej za stałe wsparcie naukowe i ogromną życzliwość. Dziękuję również Władzom Wydziału Pedagogicznego Akademii Ignatianum oraz Dyrekcji Wydawnictwa Naukowego Akademii Ignatianum w Krakowie.